

УДК 378.147.091.322

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13\(18\)-173-186](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13(18)-173-186)

Зеленська Олена Піменівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов і культури фахового мовлення, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Городоцька, 26, м. Львів, тел.: (097) 330-31-99, <https://orcid.org/0000-0002-7128-8262>

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасних наукових джерел, які стосуються самостійної роботи здобувачів вищої освіти, що може сприяти вирішенню низки проблем, зокрема обґрунтуванню методологічних, загальнотеоретичних аспектів організації самостійної роботи, формуванню відповідних умінь і навичок, використанню новітніх методів навчання, тому що самостійна робота розглядається як один із основних компонентів вищої освіти, вона є основою безперервної освіти, можливістю підвищувати свою кваліфікацію, розвивати самоосвіту. Зазначено, що здатність здобувачів вищої освіти працювати самостійно є однією з основних умов їхнього успішного навчання, а в подальшому ефективної діяльності фахівця. Визначено позитивні аспекти самостійної роботи над іноземною мовою. Акцентовано на необхідності розробки педагогічних умов, технології організації, інтенсифікації та визначення підходів до реалізації самостійної діяльності здобувачів вищої освіти, умов використання інтерактивних методів, форм і засобів навчання, запровадження інформаційних і комунікативних технологій. Зроблено висновок, що суттєвіше, враховуючи досягнення сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, нових освітніх технологій, сучасні соціокультурні умови, здобутки методики навчання, зокрема й іноземної мови, вимоги, що висуваються до фахівців, а також різні ситуації, що складаються в світі, зрозуміти суть самостійної роботи, раціонально спланувати, ефективно організувати, створити для неї спеціальні форми та методи, об'єктивно проконтролювати її у закладі вищої освіти. Перспективним видається проведення комплексного аналізу, дослідження ролі самостійної роботи для активізації навчальної діяльності курсантів у ЗВО МВС України, методів навчання та їх вплив на самостійну розумову діяльність курсантів, форм організації навчальної діяльності, що активізують самостійну роботу, принципів організації контролю, самоконтролю та самооцінки самостійної роботи, ролі викладача в процесі планування, організації, управління та контролю за самостійною роботою.

Ключові слова: самостійна робота, форми і методи планування самостійної роботи, організація самостійної роботи, ефективний контроль за самостійною роботою, здобувач вищої освіти, курсант, іноземна мова.

Zelenska Olena Pimenivna Doctor of Pedagogy, Full Professor, Professor of the Department of Foreign Languages and Professional Communication, Lviv State University of Internal Affairs, Gorodotska St., 26, Lviv, tel.: (097) 330-31-99, <https://orcid.org/0000-0002-7128-8262>

INDEPENDENT WORK OF STUDENTS AS AN IMPORTANT COMPONENT OF ORGANIZING THE EDUCATIONAL PROCESS AT THE ESTABLISHMENTS OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The article deals with the analysis of the modern scientific literature concerning the independent work of the students that can help to solve a range of the problems, particularly grounding the methodological, general theoretical aspects of its organization, the formation of the relevant skills and abilities, usage of the new methods of education, because the independent work is considered to be one of the main components of higher education, it is the basis of the lifelong education, possibility to improve one's qualification, to develop self-education. It is pointed out that the ability of the students to work independently is one of the main conditions of their successful studies, and further of the effective professional activity of a specialist. The positive aspects of the independent work for improving the command of a foreign language are determined. The necessity to develop the pedagogical conditions, technologies of the organization, intensification and defining the approaches to the realization of the independent activity, the conditions of using the interactive methods, forms and means of education, introduction of the information and communication technologies is focused on. The conclusion is that it is more essential, taking into consideration the achievements of the modern information and communicative technologies, new educational technologies, modern socio-cultural conditions, achievements of the methods of education, particularly of the foreign language, the demands concerning the specialists and also the different situations and events in the world, to understand the essence of the independent work, to plant it efficiently, to organize the independent work effectively, to create the special forms and methods for it, to control it objectively at the establishments of higher education. Conducting the complex analysis, researching all the aspects and the role of the independent work for the activation of the educational process of the cadets at the establishments of higher education of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine seems to be perspective.

Keywords: independent work, forms and methods of planning the independent work, organizing the independent work, the effective control of the independent work, student, cadet, foreign language.

Постановка проблеми. Зміни, які відбуваються в різних сферах діяльності у світі взагалі та Україні зокрема торкнулися також й освітнього та наукового простору, оскільки є потреба у підвищенні якості підготовки фахівців, посиленні практичної спрямованості компетентнісно та особистісно спрямованої підготовки здобувачів вищої освіти, конкурентоспроможності системи науки і вищої освіти у світовому вимірі, спроможності випускників закладів вищої освіти до працевлаштування, поліпшенні їхньої мобільності на європейському та світовому ринках праці. Зокрема велике розмаїття систем освіти в європейському регіоні відображає його культурну, соціальну, політичну, філософську, релігійну й економічну різноманітність, яка становить виняткове надбання, що потребує усіякої поваги; прагнення країн, зокрема які приєдналися до Болонського процесу, полягає в тому, щоб надати всім людям цього регіону можливість повної мірою користуватися цим джерелом різноманіття, полегшивши доступ жителям кожної держави й учням навчальних закладів до освітніх ресурсів інших держав [1, с. 3]. Європа повинна бути «Європою знань». «Європа знань» є на сьогодні широко визнаним незамінним фактором соціального та людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення й інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати їм необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом із усвідомленням спільних цінностей і належності до єдиної соціальної та культурної сфери [2, с. 17]. Звичайно, не можна категорично стверджувати, що питання освіти, науки почали цікавити суспільство тільки зараз, що раніше рівень навчання був недостатнім і не було висококласних спеціалістів. Якби це було так, то не було б тих досягнень, які ми маємо в наш час, не було б навіть потреби ставити питання освіти, науки так, як цього вимагає сьогодення та об'єктивний розвиток суспільства. На наш погляд, не можна також погодитися з тим, що в деяких випадках бездумно відкидається все цінне, що було створено та напрацьовано вищою школою, зокрема в Україні. Але Сорбонська декларація має дуже раціональне зерно, яке ми вважаємо найголовнішим фактором для розвитку особистості, спеціаліста, висококваліфікованого фахівця. Це **навчання протягом усього життя**, що є надзвичайно важливим сьогодні. Здобувачі вищої освіти повинні мати право вступити до академічного світу в будь-який час свого професійного життя та з будь-якою освітою. Мета державної політики України в галузі освіти полягає у сприянні сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; доступності вищої освіти; міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень,

науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності [3]. Таким чином, вища освіта спрямована на демократизацію, індивідуалізацію навчання та його фундаменталізацію, що передбачають самостійну роботу здобувачів вищої освіти, гуманізацію та гуманітаризацію, а також серед пріоритетних напрямів державної політики в галузі освіти є створення умов для навчання протягом життя.

Навчання протягом усього життя можна розуміти по-різному: це може бути можливість вчитися в різних навчальних закладах і отримувати різну освіту, різні професії; підвищувати свій рівень, здобуваючи ступені «магістра» або «доктора філософії»; але найголовніше це підвищення своєї кваліфікації шляхом **самостійної роботи**. Самостійна робота розглядається як один із основних компонентів вищої освіти, оскільки вона є основою безперервної освіти, можливості підвищувати свою кваліфікацію, сприяє розвитку самоосвіти. Правильно організована самостійна робота здобувачів вищої освіти – це вибір методів активного навчання, мета якого – якість. Саме тому ця діяльність займає чільне місце у сучасній вищій освіті й потребує постійного вдосконалення та уваги [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання самостійної роботи цікавить науковців давно. Ним займалися видатні педагоги Я.А. Коменський, Й.Г. Песталоцці, Ф.А.В. Дістервег, К.Д. Ушинський, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та інші. Зокрема, К.Д. Ушинський сказав, що “Учитель живе до того часу, доки вчиться”. Чи це не стосується будь-якого справжнього фахівця? Він стверджував, що тільки самостійна робота учня створює умови для глибокого оволодіння знаннями і є єдиною міцною основою всякого плідного навчання [5, с. 226]. Я.А. Коменський прагнув знайти такі шляхи в навчанні, щоб людина привчалася керуватися не чужим розумом, а своїм власним, не тільки вчитувати з книг і розуміти чужі думки про речі, або навіть завчати їх і відтворювати в цитатах, але й розвивати в собі здатність проникати в корінь речей і виробляти справжнє розуміння їх і використання їх [6, с. 124]. А. Дістервег, приділяючи велику увагу самостійності учнів, підкреслював, що тільки ті знання та вміння мають цінність, які отримані самостійно. Розум наповнити нічим не можна. Він повинен самостійно все охопити і переробити [7]. А народна педагогіка – основа навчально-виховного процесу і педагогічної науки – серед принципів виховання передбачає розвиток **самостійності** та ініціативи, а серед форм навчання – **самонавчання** [8, с. 17]. Людина вчиться протягом усього життя, принаймні, так повинно бути. Отримавши вищу освіту, ми не можемо припинити вчитися. Спеціаліст, який не вміє працювати самостійно, займатися самоосвітою, поступово відстає від тих, хто підвищує свою кваліфікацію, орієнтується в потоці нової інформації, вміє проаналізувати і внести зміни в набуті раніше знання, розширити і збагатити їх новим досвідом. Нові знання – це завжди стимул для розвитку творчих можливостей особистості [9, с. 69].

Мета статті – визначити, як різні науковці трактують самостійну роботу, що в їхніх тлумаченнях є спільного і відмінного, дати короткий огляд основних педагогічних і методичних досягнень стосовно самостійної роботи у закладах вищої освіти за останні 35-40 років, чи змінилися підходи до трактування самостійної роботи здобувачів вищої освіти за цей період. У наш час у закладах вищої освіти (ЗВО) продовжуються пошуки форм і методів оптимального планування, раціональної організації та ефективного контролю за самостійною роботою здобувачів вищої освіти, зокрема яка стосується навчання іноземної мови. Тому аналіз сучасних наукових джерел є необхідним і важливим, оскільки в теорії та практиці вищої освіти накопичено значний досвід, що може сприяти вирішенню низки проблем стосовно самостійної роботи у ЗВО в сучасних умовах, зокрема сприяти обґрунтуванню методологічних, загальнотеоретичних аспектів організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, формування в них відповідних умінь і навичок, використання новітніх методів навчання, розкриттю ролі самостійної роботи в системі комплексної підготовки майбутніх фахівців у процесі адаптивного навчання, формуванню готовності фахівця до самоосвітньої діяльності з іноземної мови, до самостійної репродуктивної і продуктивної роботи на заняттях і в позааудиторний час, сприяти введенню самоконтролю і самооцінювання не лише знань, а й тих видів діяльності, до виконання яких залучається викладач (кредитно-модульна система, портфоліо тощо). Дослідження наукової організації самостійної роботи у ЗВО стає також актуальним, враховуючи розвиток інформаційних і комунікативних технологій, стрімке зростання інформації у сучасному світі, обмежені можливості її засвоєння здобувачами вищої освіти, їхньою недостатньою усвідомленістю необхідності самоосвіти, недостатньою кількістю певних технологій реалізації самостійної роботи та необхідністю її оптимізації, а також зростаючою вагою дистанційного навчання внаслідок карантинних обмежень у зв'язку із світовою пандемією та воєнною ситуацією в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сорбонська декларація містить ще одне важливе, з нашої точки зору, положення: здобувачі вищої освіти повинні мати доступ до різних програм, зокрема й можливість багатoproфільного навчання, розвивати знання мов і використовувати нові інформаційні технології. Отже, знанню іноземних мов приділяється виключна увага. І не тільки тому, що Україна виходить на широку міжнародну арену, зростають потреби в інформаційному обміні, і не тому, що розвиваються прагматичні і соціально-значимі цілі навчання іноземних мов, і не тому, що збільшується особиста зацікавленість фахівців в оволодінні іноземною мовою як засобом навчання, що забезпечує безперервність освіти і самоосвіти для досягнення життєвого успіху в новій Україні [10, с. 6]. Іноземна мова, перш за все, збагачує і виховує людину, розвиває її мислення і пам'ять, робить її розум гострішим і, що є дуже важливим, вчить працювати самостійно, бо опанувати іноземною мовою

можна лише самостійно: мові навчаються, основна мета навчання іноземної мови досягається, перш за все, як результат особистих зусиль того, хто навчається. Самостійна робота має на увазі максимальну активність кожного здобувача вищої освіти. Знання, вміння і навички лише тоді стають надбанням особистості, коли досягаються власними інтелектуальними зусиллями того, хто навчається. Процес самостійної навчальної роботи над іноземною мовою уможлиблює: користування іноземною мовою на професійному рівні і з метою самоосвіти, удосконалення практичних навичок усного і письмового мовлення, розширення лінгвістичного та культурологічного кругозору, набування вміння самостійно усвідомлювати явища іноземної мови; підвищення інтересу до предмета; постійний особистий розвиток; формування вміння самостійно поповнювати свої власні знання, вміння і звичку розмірковувати над змістом галузі знання, яку освоює здобувач вищої освіти, і її професійними завданнями, розширення власного світогляду; розвиток самостійного мислення, пам'яті, творчого потенціалу; здатність визначати проблему, аналізувати шляхи її вирішення та отримання оптимального результату, наполегливість у досягненні мети; адекватне реагування на зміни, що відбуваються в світі, самостійне прийняття відповідних рішень, вдосконалення самостійної пізнавальної діяльності, вироблення практичних навичок усвідомленої роботи.

Серед науковців, які займаються проблемами самостійної роботи, самоосвіти, самостійної діяльності, можна назвати В. Буряка, Є. Гончарову, Б. Єсіпова, В. Козакова, Т. Крилову, Н. Кузьмину, А. Линду, А. Молибога, Н. Никандрова, Р. Нізамова, М. Носенко, П. Підкасистого, Т. Ситник, З. Слєпканя, М. Солдатенка, Б. Суся, О. Тамаркіну, Т. Точиліну, В. Шарко, П. Щербаня, Ю. Щербяка, D. Crabbe, I. Egel, P. Jarvis, D. Little, V. Meyer, C. Weinstein та інших.

П. Підкасистий визначає самостійну роботу як **засіб** організації і виконання учнями певної діяльності у відповідності з поставленою метою, вказує, яким чином ця діяльність повинна протікати. Він вважає, що саме самостійні роботи є головним стимулом, які постійно підтримують діяльний стан учнів. Хоча П.І. Підкасистий говорить про діяльність школярів, його твердження, в основному, цілком можуть стосуватися і навчання здобувачів вищої освіти у ЗВО. Виходячи із структури діяльності учнів, він виділяє чотири типи самостійних робіт: 1) самостійні роботи за взірцем; 2) реконструктивні самостійні роботи; 3) варіативні самостійні роботи; 4) творчі роботи [11, с. 43, 96, 171].

Р. Нізамов визначає самостійну роботу як різноманітні **види** індивідуальної чи групової пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, яка здійснюється ними на аудиторних заняттях і в позааудиторний час. На його думку, вища школа відрізняється від середніх навчальних закладів більшим обсягом навчального матеріалу і самостійністю здобувачів вищої освіти. Р. Нізамов відносить самостійну роботу здобувачів вищої освіти до **форм** організації засвоєння, пошуку знань, формування вмінь, вважаючи, що форми

організації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти варто розрізняти за їх функціональними призначеннями [12, с. 83, 118]. А. Линда розглядає суть самостійної роботи учнів та її структури. Він вважає, як і Р. Нізамов, що самостійна робота – одна з **форм** навчальної діяльності учнів. Ним детально аналізуються основні ознаки самостійної роботи, серед яких він виділяє наявність пізнавального чи практичного завдання, проблемної ситуації; виявлення учнями самостійності і творчої активності; систематичне здійснення самоконтролю за ходом і результатами своєї роботи; використання повноцінного в освітньому, виховному і логічному відношенні матеріалу [13, с. 11. 15-17.]. Н. Никандров визначає самостійну роботу як діяльність здобувачів вищої освіти, яка відбувається без безпосереднього керівництва викладача, хоча вона направляється та організовується ним. Він розмежовує поняття *самостійна робота* та *самоосвіта*, вважаючи останню такою самостійною роботою, цілі якої ставить сам здобувач вищої освіти і яка не є об'єктом керівництва і контролю зі сторони викладача, хоча робить застереження, що ця різниця є умовною. Він вважає самостійну роботу **засобом** набування знань [14, с. 217, 221]. В. Буряк вважає, що самостійна робота здобувачів вищої освіти є тією методичною **підсистемою**, яка забезпечує умови учіння за умови наявності або відсутності безпосереднього керівництва з боку викладача. Самостійна робота здобувачів вищої освіти, методика її організації на рівні навчальної дисципліни безпосередньо пов'язані з активізацією пізнавальної діяльності тих, хто навчається [15, с. 49]. М. Солдатенко аналізує самостійну пізнавальну діяльність, яку він розглядає в контексті забезпечення неперервності освіти як важливого чинника не лише професійної підготовки фахівця в контексті входження України в Болонський процес, а й як засіб професійного становлення фахівця в умовах пожиттєвої освіти, підвищення кваліфікації чи можливої перекваліфікації [16, с. 14, 16-17]. З. Слєпкань відносить самостійну роботу, самостійну навчальну діяльність до організаційних **форм** навчання у ЗВО, підкреслюючи, що самостійна навчальна робота не лише формує у здобувачів вищої освіти навички і вміння самостійного здобування знань, що важливо для здійснення неперервної освіти протягом усієї подальшої трудової діяльності, а й має важливе виховне значення, оскільки формує самостійність як рису характеру, що відіграє істотну роль у структурі особистості сучасного спеціаліста вищої кваліфікації [17, с. 126].

В. Козаков говорить про самостійну роботу здобувачів вищої освіти як самостійну діяльність навчання, у відповідності з якою самостійність здобувача вищої освіти формується за умови інтеріоризації ним всієї сукупності доцільних самостійних дій, які виконуються в заданих умовах [18, с. 18]. Б. Сусь вважає, що під самостійною слід розуміти таку роботу курсантів, яка є результатом їх самостійної розумової діяльності [19, с. 29]. В. Шарко загострює свою увагу на особливій ролі самостійної роботи у розвитку бажання постійно навчатися, рефлексивно оцінювати результати праці і прагнути до вершин майстерності.

Вона зупиняється також на методичному забезпеченні самостійної роботи та готовності до неї викладачів [20, с. 4].

I. Egel вважає, що самостійно здійснена навчальна діяльність сприяє формуванню навичок для навчання протягом усього життя [21]. P. Jarvis, C. Weinstein et al дотримуються думки, що людина, яка навчається протягом усього життя, ніколи не залишиться за межами свого часу і буде завжди частиною світової спільноти [22; 23]. D. Crabbe вважає, що кожна особистість має потребу навчатися, яку необхідно задовольнити, оскільки вона має на це право. У цьому контексті особисті права можна задовольнити, якщо викладач заохочує студента і дає йому можливість обрати матеріал для вивчення, стратегію навчання, навчальну діяльність за межами аудиторії, методи, місце і час навчання, оцінювання результатів навчання. Проте в такому випадку необхідно брати до уваги можливість студентів та їх потреби у навчанні [24]. D. Little зупиняється на самостійній роботі в позааудиторний час і підкреслює переваги самостійної навчальної діяльності щодо її ефективності та продуктивності. Студент буде використовувати свої знання, які він отримує в аудиторії, щоб отримати нові знання за межами аудиторії. Таким чином, він отримає більше нових знань і буде розвиватися у незалежну особистість [25]. B. Meyer, N. Haywood et al розглядають переваги і користь, які має самостійна робота. Вони вказують на те, що питання самостійної роботи часто постає у контексті таких важливих аспектів, як взаємовідносини між викладачем і студентом, їх ролі в початковому процесі, а також значення інформаційних і комунікативних технологій у процесі навчання. Щодо останніх, то вони підкреслюють, що інформаційні та комунікативні технології надають можливості для легшого оцінювання та визначення ефективності самостійної роботи; прискорюють доступ до інформації; забезпечують середовище для взаємодії між студентами, а також між студентами та їх викладачами [26].

O. Муковіз досліджує специфічні властивості феномену самостійності і розглядає її у репродуктивному та продуктивному аспектах, вважаючи, що на репродуктивному рівні вона є опорою дослідницького принципу розвитку та удосконалення діяльності [27]. Т. Точиліна, А. Точилін et al досліджують використання інформаційних і комунікаційних технологій, орієнтованих на самостійну роботу здобувачів вищої освіти, в умовах дистанційного навчання. Вони пропонують створити середовище навчання, в якому в залежності від навчальних цілей буде сформований цілий комплекс засобів дистанційних освітніх технологій, серед яких особливу роль відводять електронному підручнику, який уможлиблює здобувачеві вищої освіти отримувати додаткову інформацію, проводити тренінги, здійснювати самоконтроль знань, а викладачеві здійснювати контроль за ходом вивчення дисципліни [28]. O. Тамаркіна підкреслює, що дистанційна освіта є принципово новим, високотехнологічним підходом до процесу навчання і характеризується гнучкістю, актуальністю, зручністю, модульністю, економічною

ефективністю, можливістю одночасно використовувати великий обсяг навчальної інформації будь-якою кількістю здобувачів вищої освіти, інтерактивністю, більшими можливостями контролю зі сторони викладача, відсутністю географічних кордонів [29]. О. Цвид-Гром, М. Носенко et al вважають, що дистанційне навчання дозволяє викладачеві та здобувачам вищої освіти інтерактивно взаємодіяти на відстані, використовуючи властиві навчальному процесу компоненти – цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання. В умовах глобального інформаційно-освітнього середовища та динамічного розвитку телекомунікаційних технологій самостійна робота здобувачів вищої освіти змістилася у галузь електронної лінгводидактики, що об'єднує дидактичні, методичні та інформаційні компоненти в єдину наукову теорію та єдину методологічну систему аналізу. Вони доходять висновку, що дистанційне навчання, зокрема іноземної мови, сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти соціально значущих у сучасному світі вмінь і навичок самоосвіти й самонавчання іноземної мови [30]. Т. Ситник розглядає питання організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти в умовах карантинних обмежень, використання дистанційного та змішаного навчання, що, на її думку, сприяло активізації самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Вона зазначає, що для успішної самостійної роботи викладачеві необхідно провести значну підготовчу роботу та розробити ефективні методи навчання [31].

Як бачимо, науковці вважають самостійну роботу і засобом, і формою, і методом, і підсистемою навчальної діяльності, і всі вони є, по-своєму, праві, оскільки ці поняття є взаємопов'язані. Ми вже зупинялися на цьому питанні в одній із своїх праць, де також давали своє визначення самостійної роботи курсантів і здобувачів вищої освіти з іноземної мови: форма чи засіб навчальної діяльності, за допомогою якої курсанти і здобувачі вищої освіти засвоюють знання, оволодівають уміннями і навичками, досягають практичного володіння мовою, що дозволяє використовувати її в повсякденному спілкуванні, професійно спрямованій комунікації, діловому мовленні, а також у науковій роботі, тобто процес самостійного оволодіння іноземною мовою є процесом пізнання, причому здійснюється він планомірно, систематично, сприяє розвитку логічного мислення та активізації розумової діяльності курсантів і здобувачів вищої освіти [32, с. 233].

Висновки. З проведеного аналізу праць щодо проблеми самостійної роботи можна дійти висновку, що вони відображають реальний стан процесу навчання в різні періоди становлення і розвитку середньої і вищої освіти в Україні, але завжди проблема самостійної роботи зокрема здобувачів вищої освіти була актуальною. Якщо науковці у кінці 20-го та на початку 21-ого століття досліджували суть, роль самостійної роботи, її організацію, види, методи, форми, що відповідало потребам освіти цього часу, умовам традиційного навчання, то з розвитком інформаційно-комунікативних технологій, створення глобального інформаційного простору, з

реформуванням системи вищої освіти, з викликами, що постали перед нашою державою за останні роки акцент змістився на необхідність розробки педагогічних умов, технології організації, інтенсифікації та визначення підходів до реалізації самостійної діяльності здобувачів вищої освіти, умов використання інтерактивних методів, форм і засобів навчання, запровадження інформаційних і комунікативних технологій, що уможлиблює імітацію реальних процесів, враховуючи характер навколишнього середовища. Не можна погодитися з думкою деяких науковців, що методичні рекомендації організації самостійної роботи, які були розроблені в умовах традиційного навчання, не можна використати в наш час. Вони містять ґрунтовні, логічні, осмислені положення про різні аспекти самостійної роботи, які є основою для подальшого дослідження цієї проблеми, а навчальні матеріали цілком придатні для їх подальшого використання в навчальному процесі – традиційному, дистанційному чи змішаному.

У «Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» [33] про самостійну роботу зазначено, що вона є основним **засобом** оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. У цьому документі говориться про самостійну роботу лише у позааудиторний час, хоча самостійна робота може бути організована і на заняттях, де вона протікає при безпосередньому керівництві викладача і є груповою чи фронтальною формами роботи, у той час, як після занять така робота є переважно індивідуальною і проходить без безпосереднього керівництва викладача.

На наш погляд, не є надзвичайно важливим, чи самостійна робота є формою, засобом чи методом навчальної діяльності. Суттєвіше, враховуючи досягнення сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, можливості, які вони надають для здобувачів вищої освіти, досягнення нових освітніх технологій, сучасні соціокультурні умови, здобутки методики навчання, зокрема й іноземної мови, вимоги, що висувуються до фахівців, а також різні ситуації, що складаються в світі, зрозуміти її суть, раціонально спланувати, ефективно організувати, створити для неї спеціальні форми та методи, підготувати відповідні навчальні матеріали, технічні ресурси, а також об'єктивно проконтролювати її таким чином, щоб здобувач вищої освіти на все своє життя зрозумів і навчився робити те, що йому так добре розказали, показали і дали можливість опрацювати.

Що стосується самостійної роботи з іноземної мови у ЗВО МВС України, яка сприяє удосконаленню комунікативного спілкування в усній чи письмовій комунікативній діяльності, то тут варто було б провести комплексний аналіз, дослідити роль самостійної роботи для активізації навчальної діяльності курсантів; проаналізувати методи навчання та їх вплив на самостійну розумову діяльність курсантів; розглянути форми організації навчальної діяльності, що активізують самостійну роботу курсантів, принципи організації контролю,

самоконтролю та самооцінки самостійної роботи, шляхи управління нею, роль викладача у цих процесах.

Література:

1. Байденко В.І. Болонський процес: структурна реформа вищої освіти Європи. К.: Дослід. центр проблем якості підготовки спеціалістів, 2002. 128 с.
2. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. К.: ІВЦ “Видавництво «Політехніка””, 2003. 200 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text
4. Воєвідко Л.М. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. Кам’янець-Подільський. 2016. Вип. 21. Ч. 2. С. 25-31.
5. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. М.: Просвещение, 1974. Т. 2. 226 с.
6. Коменський Я.А. Великая дидактика: Избр. пед. соч. М.: Учпедгиз, 1939. Т. 1. 320 с.
7. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. М.: Учпедгиз, 1956. 374 с.
8. Щербань П.М. Прикладна педагогіка. К.: Вища школа, 2002. 215 с.
9. Зеленська О.П., Євсєєва А.П. Формування і розвиток навичок самостійної роботи студента з іноземної мови у вищій школі. Планування та організація самостійної роботи курсантів і студентів з іноземної мови у ВНЗ МВС України. Львів: Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2005. С. 68-73.
10. Барабанов Г.В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання у немовному ВНЗ. К.: Фірма «Інкос», 2005. 315 с.
11. Пидкасистый П.И. Самостоятельная деятельность учащихся. М.: Изд-во «Педагогика», 1972. 183 с.
12. Низамов Р.А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. Казань: КГУ, 1975. 302 с.
13. Лында А.С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной учебной работы учащихся. М.: Высш. шк., 1979. 157 с.
14. Никандров Н.Д. Современная высшая школа капиталистических стран. М.: Высш. шк., 1978. 279 с.
15. Буряк В. Умови та засоби самоосвіти студентів. Вища школа. 2002. № 6. С. 18-29.
16. Солдатенко М.М. Теоретико-методологічні основи розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04. – теорія та методика професійної освіти. К., 2007. 40 с.
17. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. К.: Вища шк., 2005. 239 с.
18. Козаков В.А. Теория и методика самостоятельной работы студентов: дис. ... докт. педаг. наук: 13.00.04. К., 1991. 387 с.
19. Сусь Б.А. Дидактичні та методичні основи організації і активізації самостійної навчальної діяльності курсантів при вивченні курсу загальної фізики у вищих технічних військових закладах: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. К., 1998. 377 с.
20. Шарко В.Д. Теоретичні засади методичної підготовки вчителя фізики в умовах неперервної освіти: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. К., 2006. 44 с.
21. Egel I.P. Learner autonomy in the language classroom: From teacher dependency to learner independency. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 1 (1), 2023-2026. 2009. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.355>

22. Jarvis P. Globalisation, lifelong learning and the learning society: Sociological perspectives. Abingdon, Oxon; NY, 2007. 256 p.
23. Weinstein C.E., Acee T.W., Jung J. Dearman J.K. Strategic and self-regulated learning for the 21st century: The merging of skill, will and self regulation. In B. Morrison (Ed.), Independent language learning: Building on experience, seeking new perspectives. Hong-Kong: Hong Kong University Press, 2011. P. 41-54.
24. Crabbe D. Fostering autonomy from within the classroom: The teacher's responsibility. System. 1993. 21 (4), p. 443-452. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/0346-251X\(93\)90056-M](https://doi.org/10.1016/0346-251X(93)90056-M)
25. Little D. Learner autonomy, the European language portfolio and teacher development. In R. Pemberton, S. Toogood, and A. Barfield (Eds.), Maintaining control: Autonomy and language learning. Hong Kong: Hong Kong university press. 2009. P. 147-173.
26. Meyer B., Haywood N., Sachdev D., Faraday S. What is independent learning and what are the benefits for students? London: Department for Children, Schools and Families Research Report 051, 2008. Retrieved from lib.bue.edu.eg/wp-content/uploads/2019/08/What-is-independent-learning-and-what-are-the-benefits.pdf
27. Муковіз О.П. Формування вмінь самостійної пізнавальної діяльності у студентів педагогічних факультетів засобами інформаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. К., 2008. 222 с.
28. Точиліна Т.М., Точилін А.В., Філіпенко І.І., Строгонова Т.В. Організація самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання. Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах stem-освіти. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. 2022. Вип. 27. С. 42-44.
29. Тамаркіна Ольга. Самостійна робота студентів ЗВО в умовах дистанційного навчання. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 34. Т. 5. С. 228-231.
30. Цвид-Гром О.П., Носенко М.М., Резнік В.Г., Бонковський О.А. Організація самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. 2021. Вип. 38. С. 237-248.
31. Ситник Тетяна. Організація самостійної роботи студентів в умовах карантинних обмежень. Молодь і ринок. 2021. № 2 (188). С. 43-48.
32. Зеленська О.П. Самостійна робота курсантів з іноземної мови у вищих навчальних закладах МВС України. Теоретичні питання культури, освіти та виховання. К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. Вип. 29. С. 231-234.
33. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах. Освіта України. Нормативно-правові документи. К.: Міленіум, 2001. 472 с.

References:

1. Baidenko, V.I. (2002). *Bolonskyi protses: strukturna reforma vyshchoi osvity Yevropy [The Bologna Process: structural reform of higher education of Europe]*. K.: Doslid. tsentr problem yakosti pidhotovky spetsialistiv [in Ukrainian].
2. Zhuravskiy, V.S., Zhurovskiy, M.Z. (2003). *Bolonskyi protses: holovni pryntsypy vkhodzhennya v Yevropeyskyi prostir vyshchoi osvity [The Bologna Process: the main principles of entering the European space of higher education]*. K.: IVTS "Vydavnytstvo "Politekhnikha"" [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 2014 r. [The Law of Ukraine "On higher education" from 2014]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text [in Ukrainian].
4. Voyevidko, L.M. (2016). Orhanizatsiya samostiinoi roboty zdobuvachiv vyshchoi osvity [Organization of students' independent work]. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka – Pedagogical education: theory and practice, issue 21, part 2, 25-31* [in Ukrainian].

5. Ushinskiy, K.D. (1974). *Izbrannyye pedagogicheskiye sochineniya. [Selected pedagogical works]*. (Vol. 2). M.: Prosveshcheniye [in Russian].
6. Komenskiy, Ya.A. (1939). *Velikaya didaktika [Great didactics]*. M.: Uchpedgiz [in Russian].
7. Disterveg, A. (1956). *Izbrannyye pedagogicheskiye sochineniya [Selected pedagogical works]*. M.: Uchpedgiz [in Russian].
8. Shcherban, P.M. (2002). *Prykladna pedahohika [Applied pedagogics]*. K.: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
9. Zelenska, O.P. & Yevsieieva, A.P. (2005). Formuvannya i rozvytok navychok samostiinoi roboty studenta z inozemnoi movy u vyshchii shkoli [Forming and developing skills of student's independent work on a foreign language at higher school]. *Planuvannya ta orhanizatsiya samostiinoi roboty kursantiv i studentiv z inozemnoi movy u VNZ MVS Ukrainy – Planning and organizing independent work of cadets and students on a foreign language at higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*, 68-73 [in Ukrainian].
10. Barabanov, G.V. (2005). *Metodyka navchannya profesiino-orientivanoho chytannya u nemovnomu VNZ [Methods of teaching professionally oriented reading at non-linguistic higher educational establishment]*. K.: Inkos [in Ukrainian].
11. Pidkasistyy, P.I. (1972). *Samostoyatel'naya deyatelnost uchashchikhsya [Independent work of students]*. M.: Pedagogika [in Russian].
12. Nizamov, R.A. (1975). *Didakticheskiye osnovy aktivizatsii uchebnoy dyeyatel'nostyi studentov [Didactic bases of activation of students' educational activity]*. Kazan: KGU [in Russian].
13. Lynda, A.S. (1979). *Didakticheskiye osnovy formirovaniya samokontrolya v protsessyie samostoyatel'noy uchebnoy raboty uchashchikhsya [Didactic bases of forming self-control in the process of independent educational work of students]*. M.: Vyssh. shk. [in Russian].
14. Nikandrov, N.D. (1978). *Sovremennaya vysshaya shkola kapitalisticheskikh stran [Modern higher school of capitalist countries]*. M.: Vyssh. shk. [in Russian].
15. Buryak, V. (2002). Umovy ta zasoby samoosvity studentiv [Conditions and means of students' self-education]. *Vyshcha shkola – Higher school*, 6, 18-29 [in Ukrainian].
16. Soldatenko, M.M. (2007). Teoretyko-metodolohichni osnovy rozvytku samostiinoi piznavalnoi diyalnosti maibutnoho vchytelya [Theoretical and methodological bases of developing independent cognitive activity of a future teacher]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. K. [in Ukrainian].
17. Sliepkan, Z.I. (2005). *Naukovi zasady pedahohichnoho protsesu u vyshchii shkoli [Scientific basis of pedagogical process at higher school]*. K.: Vyshcha shk. [in Ukrainian].
18. Kozakov, V.A. (1991). Teoriya i metodika samostoyatel'noy raboty studentov [Theory and methods of students' independent work]. *Doctor's thesis*. K. [in Russian].
19. Sus, B.A. (1998). Dydaktychni ta metodychni osnovy orhanizatsii i aktyvatsii samostiinoi navchalnoi diyal'nosti kursantiv pry vyvchenni kursu zahalnoi fizyky u vyshchikh tekhnichnykh viiskovykh zakladakh [Didactic and methodical bases of organization and activation of independent educational activity of cadets during learning the course of general physics at higher technical military establishments]. *Doctor's thesis*. K. [in Ukrainian].
20. Sharko, V.D. (2006). Teoretychni zasady metodychnoi pidhotovky vchytelya fizyky v umovakh neperervnoi osvity: [Theoretical bases of methodical training of a teacher of physics under conditions of lifelong education]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. K. [in Ukrainian].
21. Egel, I.P. (2009). Learner autonomy in the language classroom: From teacher dependency to learner independency. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 1 (1), 2023-2026. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.355> [in English].
22. Jarvis, P. (2007). *Globalisation, Lifelong learning and the learning society: Sociological perspectives*. Abingdon, Oxon; NY [in English].
23. Weinstein, C.E., Acee, T.W., Jung, J. Dearman, J.K. (2011). Strategic and self-regulated learning for the 21st century: The merging of skill, will and self regulation. *Independent language learning: Building on experience, seeking new perspectives* (pp. 41-54). B. Morrison (Ed.). Hong-Kong: Hong Kong University Press [in English].

24. Crabbe, D. (1993). Fostering autonomy from within the classroom: The teacher's responsibility. *System*, 21 (4), 443-452. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/0346-251X\(93\)90056-M](https://doi.org/10.1016/0346-251X(93)90056-M) [in English].

25. Little, D. (2009). Learner autonomy, the European language portfolio and teacher development. *Maintaining control: Autonomy and language learning*, 147-173. R. Pemberton, S. Toogood, and A. Barfield (Eds.), Hong Kong: Hong Kong university press [in English].

26. Meyer, B., Haywood, N., Sachdev, D., Faraday, S. (2008). What is independent learning and what are the benefits for students? *London: Department for Children, Schools and Families Research Report 051*. Retrieved from lib.bue.edu.eg/wp-content/uploads/2019/08/What-is-independent-learning-and-what-are-the-benefits.pdf [in English].

27. Mukhoviz, O.P. (2008). Formuvannya vmin samostiinoi piznavalnoi diyalnosti u studentiv pedahohichnikh facultetiv zasobamy informatsiinykh tekhnolohii [Forming abilities of independent cognitive activity of students of pedagogical faculties by means of information technologies]. *Doctor's thesis*. K. [in Ukrainian].

28. Tochylyna, T.M., Tochylin, A.V., Filipenko, I.I., Strohonova, T.V. Organizatsiya samostiinoi roboty studentiv v umovakh dystantsiinoho navchannya [Organizing independent work of students under conditions of distance learning]. *Kontseptsiya formuvannya pryrodnycho-naukovoi kompetentnosti ta svitoglyadu maibutnoho fakhivtsya v umovakh stem-osvity – Concept of forming natural-scientific competence and world outlook under conditions of stem-education, issue 27*, 42-44 [in Ukrainian].

29. Tamarkina, Olga. (2020). Samostiina robota studentiv ZVO v umovakh dystantsiinoho navchannya [Independent work of students at the establishments of higher education under conditions of distance learning]. *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk – Topical questions of humanitarian sciences, issue 34, vol. 5*, 228-231 [in Ukrainian].

30. Tsvyd-Hrom, O.P., Nosenko, M.M., Ryznyk, V.G., Bonkovskiy, O.A. (2021). Orhanizatsiya samostiinoi roboty studentiv v umovakh dystantsiinoho navchannya inozemnykh mov u zakladakh vyshchoi osvity [Organization of students' independent work under conditions of distance learning of foreign languages at the establishments of higher education]. *Vykladannya mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity – Teaching languages at higher educational establishments*, 38, 237-248 [in Ukrainian].

31. Sytnyk, Tetyana. (2021). Orhanizatsiya samostiinoi roboty studentiv v umovakh karantynnykh obmezhen [Organization of students' independent work under conditions of quarantine restrictions]. *Molod i rynek – Youth and market*, 2 (188), 43-48 [in Ukrainian].

32. Zelenska, O.P. (2005). Samostiina robota kursantiv z inozemnoi movy u vyshchykh navchalnykh zakladakh MVS Ukrainy [Cadets' independent work on a foreign language at higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Teoretychni pytannya kultury, osvity ta vykhovannya – Theoretical problems of culture, education and up-bringing*, 29, 231-234 [in Ukrainian].

33. Polozhennya pro orhanizatsiyu navchalnoho protsesu u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Regulations on the organization of educational process at higher educational establishments]. *Osvita Ukrainy. Normatyvno-pravovi dokumenty – Education of Ukraine. Normative-legal documents*. (2001). K.: Milenium [in Ukrainian].